

tra lezdam consuetam dati --- duos solidos» a. 1302 (còpia del Cartoral de Vfr. de Conflent, de 1324, 11r). *Toledor*.

Per a *toliment* i *tolidura*, V. supra. *Destol(d)re*, tr. 'apartar, desdortbar, impedir': «Ha pregat al rey som pare que'l lex entrar als freres Menors e'l pare no'l n'ha puscut *destolre*; e 'N R. Folc hi ha fet son poder que'l mudàs d'enteniment e no ho à puscut fer», Girona, a. 1299 (Finke, *Acta Ar.* III, 80); «Lo comte d'Anjou --- anà-se'n en Roma al Papa --- E lo Papa --- dix-li --- yo adés poste la corona del regne de Sicília e --- lo rei de França hac gran desplaer d'açò que'l rei Carles havia fet: axí que si ho pogués *destolre*, que ho fera volenters ---», Muntaner (*Cròn.*, § 33, Casac. I, 80.6, fets de 1266. Menys sovint *estol(d)re*, o *distolre*.

CPt.: *Carnestoltes*: «---Estaven dos hòmens lo dimarts de *carnes toltes* en una taverna --- e lo dimecres per lo matí --- estigueren bevent tro que tocaren a missa, e dix-la un --- —Anem a la sgleya pendre cendra ---», *Eximplis* (Ag., 121, I, 115), pròpiament 'carns llevades, carns prohibides' (cf. it. *carnevale* < *carne-le-vare*).

El verb *tolre* sobreui encara en dos racons dels alts Pirineus: Vall d'Àneu «*tolre*: estancar agua» (CPol, 27); «a Andorra se conserva --- en la frase *tolre l'aygua*: girar l'aygua de regar cap a un vent o l'altre, fer-li mudar lo curs» (AMAlcover, a Ordino, *BDLC* XII, 189): les dues coses poden ser tot u, car amb les preses, quan estanques l'aigua d'un rec se'n desvia el curs (per a irrigació etc.).

Lligat amb això és el cat. ant. i dial. *estolledor* (variants fonètiques *estoledor*, *estellador*), que designa bàsicament una comporta, consistent en una post etc., que aixeca el nivell i tanca el pas de l'aigua en els canals i sèquies; hi ha, i ja des d'antic, formacions paral·leles *trastolledor* (després *trestallador* etc.) i *restellador* (*restall*-, *restrell*-), introduint-s'hi un altre prefix. La base inicial pot estar en EXTOLLĒRE 'elevar, aixecar', i fins simplement en TOLLERE, *toldre*; potser seria en va d'intentar destriar-ho (en llatí mateix hi havia supletivisme entre les formes d'aquest verb primitiu i derivats: *sustuli*, *sublatum* eren usats normalment per als passats de *tollere*, *tuli* ho era per al passat de *extollere*, *tuli* i *latum* per al de *ferre*).

Estolledor és el més documentat antigament, tot seguit amb variant *estoledor* (veg. supra *tòl*, ja antic en lloc de *tòll*); d'altra banda, més encara per dissimilació vocàlica que per la influència auxiliar de *tallar*, aviat apareix la variant *estellador* o *estallador*. Que d'aquí s'extragués *restellador* (*restalla*-/*restrella*-) era més que més facilitat per la convivència de *restanca* i *restancar* amb *estancar* i *estanc*; o de *resclosa* amb *esclusa* i *cloure*, *cloa*. I l'aparició de *trestoledor* (amb el seguici de *trastoll*-, *trastall*), ja invitada per la repetició dels sons,¹ era quasi inevitable puix que es tractava de traslladar l'aigua a una altra direcció.² Hi hagué fins i tot *toledor* sense cap prefix (V. infra a propòsit de *todoler*).

La data més antiga és en un doc. del comte R. Be-

renguer (el Vell) relatiu a Riells del Vallès: «omnes molendinos cum omni eorum utensilia, cum eorum regos, et glevar et cacavar et *destoledors* et *excurreadors*, et fontes cum aquis ---» (MiretS, *El més antic t. lit.*, p. 7): hi hauria aquí encara una quarta variant prefixal *des*- (tal com *res*- i *tres*-)? no és segur, car és un cas únic, i potser la *d*- no pertany al mot.³ «De ipsas ecclesias de Espluga de Francolí et de --- et de Albarca ---, donamus tibi ubi facias un molí, cum cacavo et cum suis capud-aquis, et suos *extoledors*, in ipsa ribera» a. 1152 (*Cart. de Poblet*, § 223, 9, p. 133); «aquis cum pexeriis et *estoledoriis*», a. 1204; «--- Spelunca de Fr. --- Populeti --- alodium ---; cum omnibus suis pertinenciis: cum aquis vid. et earum ductibus et deductibus, cum glebis et *extolledoriis*, et cum casali duo et eis instrumentis, cum pexariis et ---», a. 1205 (*Cart. Poblet*, pp. 85, 138).

Crec que no hem de menysprear aquestes terminacions llatines en *-oriis*, perquè no solament poden obeir a una vella tradició notarial, sinó que *-TŌRIUM*, no pas *-TŌREM*, és el sufix que fa aquest ofici instrumental, i dóna *-dor* en català per normal via fonètica. Esquemàticament, doncs, l'ètimon és EXTOLL-ITŌRIUM. Continua sortint en aquesta forma en docs. posteriors de diverses comarques del Princ., sovint ja en cat. pur. Com a punició d'un delinqüent: «que'l git hom en la cèquia, calçat e vestit, al *estoledor* dels molins de Bellpuig» Balaguer, 1313-37 (*BABL* XII, 524); «census tocius dicti molendini et tocius reffallis, que est de ipso molendino usque al *stoledor* qui est ante hospicium R¹ de Palayrach --- super dicto reffalli ---», Berga, a. 1344 (*InvLC*).

Fins avui el mot sobreui en aquesta forma en els nostres Alts Pirineus. Ja vaig anotar *astolledó* 'comporta de fusta per tallar el pas de l'aigua en una sèquia' a Esterri de Cardós, el 1934. Krüger defineix «schleuse» (petita resclosa), precisant que es tracta d'una llosa («steplatte»), o de posts de fusta amovibles «verschiebbare»), col·locada a través d'un canal per derivar-ne una porció d'aigua: i troba *astolledó* a la mateixa vall (Lladorre i Tavascan), *astolledó* a Rialb (*VKR* II, 205), *l astoladó* a Tor de V. Ferrera (*VKR* IX 41), aquí en el canal del molí («schleusenvorrichtung»).

Després intervingué la dissimilació, molt més que cap atracció lexical, car segons Krüger és *asteladó*, encara amb *l*, a la Vall d'Àneu (Borén); després amb *-ll-*, que pot ser merament etimològica (-LL- de EXTOLLERE), i amb vocal dissimilada: a Benasc el meu col·laborador SzCosta definia primer «*estelledó*: tajadera»; més avall, passant ratlla a aquesta definició, posà «*estelledó*: atarjea» (si fos exacte: «caño de ladrillo que lleva las aguas al sumidero», DCEC). També es va acostant més a *tallador*, però encara amb *te*: *esteladó* tot al llarg de la Ribagorçana (Areny, Sopeira, Pont de Suert, Senet), segons Krüger (*VKR* II, 205); i el del molí; *esteladó* a les Pauils, *esteladó* a Areny; i a l'alt Aragó, triomfant ja l'etim. popular, *tahadéra* a Sercué (*VKR* IX, 41).

Que és el que s'imposa a les terres del Sud. No sols